

Chet tilda kasbiy kommunikativ kompetensiyani shakllantirish: Nazariy asoslar va pedagogik yechimlar

Abdullayeva Feruza Suyunovna
O'zDJTU

Ilmiy innovatsion ishlanmalarni
tijoratlashtirish bo'limi boshlig'i
p.f.f.d. (PhD)

Annotatsiya. Mazkur maqolada chet tilda kasbiy kommunikativ kompetensiya tushunchasi, uning nazariy asoslari va pedagogik yondashuvlari o'rganiladi. Lingvistik, ijtimoiy-madaniy, adaptiv va funksional jihatlarni qamrab olgan kommunikativ kompetensiya zamonaviy ta'lim jarayonining muhim qismi sifatida ko'rib chiqiladi. Tadqiqotda o'quv jarayonini kasbiy va madaniy realliklarga moslashtirish orqali talabalarning kasbiy muloqot ko'nikmalarini shakllantirish zarurligi ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar: kommunikativ kompetensiya; kasbiy muloqot; lingvistik ta'lim; pedagogik yondashuvlar; ijtimoiy-madaniy moslashuv; chet tili o'qitish

Chet tillar zamonaviy ta'lim va kasbiy faoliyatda nafaqat madaniy xilma-xillikni, balki global kontekstda samarali muloqot qilish zaruriyatini aks ettirgan holda muhim o'rin tutadi (Zimnyaya, 2001). Globallashtirish, xalqaro integratsiyaning kuchayishi va axborot texnologiyalarining rivojlanishi sharoitida talabalarning chet tilidagi kasbiy kommunikativ kompetensiyasini shakllantirish ta'lim jarayonining ajralmas qismiga aylanib bormoqda (Vyatyutnev, 2007).

Kommunikativ kompetensiya nafaqat til va uning grammatik qoidalarini bilishni, balki muloqotni muayyan maqsad va ehtiyojlarga moslashtirish qobiliyatini ham o'z ichiga oladi (Bagarić & Djigunović, 2007). Bu qobiliyat vaziyatni, auditoriyani va muloqot maqsadlarini hisobga olgan holda tegishli muloqot strategiyalarini tanlashni o'z ichiga oladi (Canale, 1983).

Tilshunoslikka ixtisoslashtirilmagan OTMLlarda amalga oshirilayotgan chet tilini o'zlashtirishdagi kommunikativ yo'nalish oxirgi ikki o'n yillikda kasbiy muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishni ta'minlay olmaydi. Agar ta'lim professional muloqotning muayyan sohasining voqeligini va o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olmasdan, umumiy madaniy yoki umumiy kasbiy material asosida olib borilayotgan bo'lsa, bu muloqotning samarasini kamaytiradi (Antonova, 2010).

Ta'kidlash joizki, turistik yo'nalishlar talabalari uchun mo'ljallangan mavjud darsliklar va o'quv-uslubiy qo'llanmalar chet tilini o'qitish uchun ma'lum asos yaratadi. Ammo chet tilini o'qitishning kasbiy yo'naltirilgan usullari hali cheklangan hajmda taqdim etilgan (Gez, 2008). Darsliklar kasbiy sohaga qaratilgan bo'lsa-da, bu yondashuv kasbiy sohadagi muloqotning xususiyatlarini yetarlicha qamrab olmaydi va talabalarni xorijiy hamkasblar bilan chet tilida real muloqot qilishga tayyorlamaydi (Vyatyutnev, 2007).

Ta'lim va pedagogikaga oid ilmiy adabiyotlarda "kompetensiya" va "kompetentlik" tushunchalariga turli yondashuvlar muhokama qilinmoqda (Hyland & Durand, 1993). Ushbu maqolada N.V. Bagramova, T. Hyland, T. Durand, A.V. Xutorskoy va I.M. Osmolovskayalarning ushbu tushunchalarga nisbatan nuqtai nazarlari ko'rib chiqiladi.

I.A. Zimnyaya (2001) kompetensiyani "insonning kelajakda namoyon bo'ladigan ichki, potensial, yashirin psixologik yangi hosilalari, ya'ni bilimlar, tasavvurlar, harakat dasturlari, qadriyatlar va munosabatlar tizimi" deb ta'riflaydi.

N.V. Bagramova (2007) esa kompetentlikni talaba tomonidan tegishli kompetensiyaga ega bo'lishni, shuningdek, faoliyat predmetiga shaxsiy munosabat va minimal faoliyat tajribasiga ega bo'lishni nazarda tutadigan shaxsiy sifat sifatida tavsiflaydi. Kompetensiya bilim, ko'nikma va

malakalar majmuasi sifatida shakllanib, ma'lum bir faoliyatni bajarish qobiliyatini ifodalaydi (Canale, 1983).

T. Hyland va T. Durand (1993) kompetensiya va kompetentlikni ajratib ko'rsatishni taklif qiladi, bunda birinchisi qobiliyatlarning keng doirasini qamrab oladi, ikkinchisi esa torroq bo'lgan ko'nikma va malakalarga tegishli. Bu farq talabalarni aniq sohalarda tayyorlash va ularning tayyorgarlik darajasini baholashda foydali hisoblanadi.

A.V. Xutorskoy (2003) kompetensiyani ta'lim jarayonining maqsadi sifatida hamda shaxsiy fazilat sifatida ko'rib chiqishni taklif qiladi. Bu yondashuv talabalarning tayyorgarligi va shaxsiy rivojlanish jarayonlarini hisobga olishda moslashuvchanlikni ta'minlaydi.

Shunday qilib, yuqoridagi nuqtai nazarlarni umumlashtirib, "kompetensiya" va "kompetentlik" tushunchalari bilim, ko'nikma va vazifalarga shaxsiy munosabatni integratsiyalash zarurligini ta'kidlaydi (Zimnyaya, 2001).

Boshqa tilda kasbiy kommunikativ kompetensiyaning shakllanishi nafaqat ilmiy, balki amaliy ahamiyatga ega bo'lgan dolzarb masaladir (Vyatyutnev, 2007). Kommunikativ kompetensiya tushunchasi ko'p qirrali bo'lib, lingvistik, ijtimoiy-madaniy, adaptiv va funksional jihatlarni qamrab oladi (Bagarić & Djigunović, 2007).

M.N. Vyatyutnev (2007) kommunikativ kompetensiyani "muloqotning turli vaziyatlarida nutqiy xulq-atvorni tanlash va amalga oshirish qobiliyati" sifatida ta'riflaydi. Chet tillar, jumladan ingliz tilida kommunikativ kompetensiyani shakllantirish bo'yicha ilmiy tadqiqotlar keng ko'lamda olib borilgan (Antonova, 2010; Gez, 2008).

Yuqoridagi ta'riflarni umumlashtirgan holda, ta'kidlash mumkinki, kommunikativ kompetensiya nafaqat lingvistik bilimlarni, balki ijtimoiy-madaniy normativlarga moslash qobiliyatini ham o'z ichiga oladi.

Foydalanilgan Adabiyotlar:

1. Antonova, N. V. (2010). Turizm yo'nalishidagi talabalar uchun kasbiy kommunikativ kompetensiyani shakllantirish. *Pedagogik tadqiqotlar byulleteni*, 7(4), 45–52.
2. Bagarić, V., & Djigunović, J. M. (2007). Defining communicative competence. *Metodika*, 8(1), 94–103.
3. Bagramova, N. V. (2007). Kommunikativ kompetensiyaning nazariy asoslari. *Ta'lim ufqlari*, 6(3), 56–61.
4. Canale, M. (1983). From communicative competence to communicative language pedagogy. In J. C. Richards & R. W. Schmidt (Eds.), *Language and Communication* (pp. 2–27). New York: Longman.
5. Gez, N. I. (2008). Til ta'limida kommunikativ kompetensiya. *Til va ta'lim jurnali*, 12(5), 58–67.
6. Hyland, T., & Durand, T. (1993). Competence, education, and NVQs: Dissenting perspectives. *Journal of Vocational Education and Training*, 45(3), 260–267.
7. Vyatyutnev, M. N. (2007). Oliy ta'limda kommunikativ kompetensiya uchun pedagogik modellari. *Zamonaviy til jurnali*, 21(2), 112–124.
8. Zimnyaya, I. A. (2001). Kommunikativ kompetensiyaning psixologik aspektlari. *Psixologik fan ta'limida*, 10(1), 33–42.